

Kunst waarderen – kun je dat leren?

Anita Twaalfhoven De school heeft een belangrijke taak bij de kunsteducatie van het kinderpublik. Het project Cultuur en School laat iedere leerling kennismaken met kunst en cultuur. Een bombardement aan lesbrieven, flyers en folders moet de leerkracht helpen bij deze belangrijke taak. Hoe succesvol is het kunstonderwijs?

Onder invloed van het project Cultuur en School, waarmee de overheid het kunstbezoek en de kunsteducatie van scholieren subsidieert, heeft de aandacht voor jong publik een grote vlucht genomen. De deuren van theaters, musea, galeries en concertgebouwen staan wijd open voor scholen. Lesbrieven, lespakketten of lesprojecten moeten het aanbod aansprekend naar het onderwijs vertalen. Ieder schoolgaand kind komt zo in aanraking met kunst, variërend van theater, dans, muziek en beeldende kunst tot architectuur, film, nieuwe media of design. Dat is een verworvenheid die de kunstliefhebber enthousiast zal toejuichen. Maar het drukt ook een stempel op de kunstbeleving van het kinderpublik: alle schoolkinderen kijken immers naar kunst door de bril van Cultuur en School.

Het is een zeer wijdvertakt overheidsproject, waarin het rijk samenwerkt met provincies en gemeenten om culturele instellingen en

scholen steeds dichter bij elkaar te brengen. De overheid legt daarbij een sterke nadruk op 'vraaggericht werken', de wensen en behoeften van de scholen staan voorop. Een groot deel van de geldstroom gaat dan ook rechtstreeks naar het onderwijs. Zo subsidieert Cultuur en School de cultuurbonnen voor het kunstbezoek in het kader van het schoolvak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) in het voortgezet onderwijs. Ook is er sinds enkele jaren de Regeling Versterking Primair Onderwijs, die basisscholen een ruimer budget geeft voor cultuureducatie. Met in het verlengde daarvan bijvoorbeeld de Cursus Interne Cultuurcoördinator, waar leerkrachten zich samen met medewerkers van culturele instellingen verdiepen in de vraag hoe je cultuur een stevige plek geeft op school. Ook subsidieaanvragen voor kunsteducatieve projecten hebben alleen kans van slagen als kunstinstellingen en scholen zo'n aanvraag gezamenlijk indienen.

Om vraag en aanbod goed op elkaar af te stemmen, zijn in elke provincie en grote stad gesubsidieerde steunpunten te vinden voor kunst en cultuur. Deze bemiddelende instellingen verzorgen bijvoorbeeld overzichtelijke kunstmenu's, kunstroutes of kunstkijkuren, waar het onderwijs op kan intekenen. Ook ontstaan er steeds meer lokale, regionale en landelijke netwerken waarin culturele instellingen en scholen met elkaar overleggen over het kunstbezoek van de leerlingen. Zo loopt de weg tussen kunst en kinderpubliek vaak van culturele instelling naar bemiddelende instelling, van bemiddelende instelling naar school en van school naar leerling. Dat is een lange weg, met veel verschillende volwassenen die allemaal hun eigen ideeën hebben over het kijkgedrag van het kinderpubliek.

Geen tussendoortje

De overheid geeft het onderwijs de meeste touwtjes in handen. Niet alleen organisatorisch, ook inhoudelijk is de kunsteducatie toegespitst op het onderwijs. Hierin gaat Cultuur en School met voortvarende criteria te werk. Kunst en cultuur zijn geen tussendoortje, maar een serieuze zaak. Bij voorkeur aangeboden in een 'doorlopende leerlijn', vanaf de eerste groep in het basisonderwijs tot en met het eindexamen in het voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs moet de kunsteducatie aansluiten bij een of meer van de zogeheten 'kerndoelen', die landelijk voor het onderwijs zijn vastgesteld. In het voortgezet onderwijs moeten leerlingen voor het vak CKV een 'kunstdossier' bijhouden, waarin ze verslag doen van het bezoek aan een theatervoorstelling, tentoonstelling, film of concert.

Daarnaast maakt de overheid zich sterk voor een interdisciplinaire aanpak: de diverse kunstvormen moeten elkaar verrijken en versterken. Lesboeken voor CKV zijn vaak thematisch van opzet en aan de hand van onderwerpen

als 'liefde' of 'oorlog' worden kunstwerken uit diverse disciplines met elkaar verbonden. Ook de relatie met reguliere schoolvakken als geschiedenis, maatschappelijke vorming of het taalonderwijs is van belang. Zodat een bezoek aan het Anne Frank Museum een link krijgt met de geschiedenisles over de Tweede Wereldoorlog en Shakespeares theatertekst *Romeo en Julia* de Engelse les kan verlevendigen.

Zo krijgt kunst een stevige plek in het lesrooster op school. Maar scholen zijn geen kunstinstellingen en leerkrachten geen kunstenaars. Het is de vraag in hoeverre zij de juiste toon weten te treffen als het gaat om het kunstbezoek en de kunstbeleving van het leerlingenpubliek.

Er zijn ook problemen, zoals het tijdgebrek waar leerkrachten mee kampen in het meestal overvolle lesrooster of het gebrek aan kennis van en ervaring met de kunstwereld. Zo zijn de leerkrachten die het schoolvak CKV begeleiden meestal geen generalisten, maar vakdocenten tekenen, taal of muziek. De muziekdocent moet ook het museumbezoek voorbereiden en soms doet een docent Duits ook het nagesprek over een dansvoorstelling. Bij onderbezetting kan het ook de docent wiskunde zijn die met tegenzin het kunstbezoek van de leerlingen coördineert.

Ook de leerkracht in het basisonderwijs moet de kunstprojecten meestal zelf begeleiden, naast reguliere vakken als rekenen en taal. Zij zitten soms met de handen in het haar als zij de stapels flyers zien van allerlei culturele instellingen die al dan niet bij hun specifieke leerlingenpopulatie aansluiten. Bovendien krijgen scholen steeds meer vrijheid om zélf het onderwijs in te vullen, met als gevolg dat de een veel ruimte maakt voor kunst en een ander zo min mogelijk. Leerkrachten zijn dan ook niet verzekerd van extra (betaalde) uren om hun kunsteducatieve taken naar behoren uit te voeren. In de praktijk komt het

nogal eens neer op vrijwilligerswerk, zeker als ze er écht iets bijzonders van willen maken.

Overvoerde leraren

Hierin schuilt een valkuil van Cultuur en School. De overheid stimuleert kunstinstellingen om zich aan te passen aan 'de vraag van de scholen', maar leerkrachten missen soms de tijd en deskundigheid om zich in zo'n vraag te verdiepen. In de kunstwereld, met name in het jeugdtheater, is dit een onderwerp van discussie. Zo zegt Ad de Bont, artistiek leider van Theater Wederzijds, desgevraagd: 'Leerkrachten zijn overvoerd en ze overzien de berg folders in het postvak niet meer. Het gevolg is dat zij vaak voor de hand liggende keuzes maken.'

Zijn collega Floor Huygen, artistiek leidster van Theater Artemis in Den Bosch, beaamt dit: 'De overheid stimuleert vraaggericht werken, maar niet elke school heeft een ruim beeld van wat er allemaal mogelijk is op het gebied van kunsteducatie. Leerkrachten hebben soms weinig ervaring met theater en grijpen al snel terug op een gangbare manier van lesgeven.'

Daarbij lijkt een rationele invalshoek al snel de overhand te krijgen. Een lesbrieft die aan het kunstbezoek voorafgaat of een vragenlijst achter-

Scholen
zijn
geen
kunst-
instellingen en
leer-
krachten
geen
kunste-
naars

af moet een brug slaan naar het jonge publiek. Moniek Merkx, artistiek leidster van jeugdtheater MAX, uit Delft, merkt dat scholen zich vaak beperken tot het begripsniveau: 'Als een leerkracht op school met de kinderen napraat over een voorstelling, vraagt deze vaak "hebben jullie het begrepen?" Maar je moet in kunsteducatie niet te veel bezig zijn met de rationele kant van het verhaal.' Kunst kan juist leuk zijn omdat je het níét begrijpt en als er iets te raden overblijft, vindt zij. 'Mijn ingang is niet zozeer uitleggen wat *wij* doen, maar kinderen ertoe aanzetten om *zelf* door te spelen en te fantaseren.'

In andere kunstdisciplines zijn vergelijkbare geluiden te horen. Zo richt de kritiek van Wim Scheepens, een van de initiatiefnemers van de beeldendekunstmanifestatie Kind + Kunst, zich op een overmaat aan kijkwijzers, lesbrieven en vragenlijsten, die te 'statisch' en 'vooropgelegd' zouden zijn. Het probleem is dat hierin niet de vragen, maar de antwoorden centraal staan, vindt hij. 'Je kunt beter uitgaan van de kinderen en hún beleving. Een beetje met ze praten, maar ook zwijgen op zijn tijd zodat ze zelf met dingen komen waar je op kunt doorgaan. Niet de antwoorden op hun vragen geven, maar doorvragen.' (Heesch 2005)

Anderen benadrukken dat het ook belangrijk kan zijn om kinderen de ruimte te geven hun gedachten en gevoelens voor zich te houden. Ze willen immers niet alles vertellen, soms is het privé. Kinderen mogen op een eigen manier naar kunst kijken en hoeven niet alles te verklaren. Soms voelen ze het wél aan, maar kunnen ze het niet verwoorden.

In dit verband is een interview in het dagblad *Trouw* met de jongerenraad van Jeugdtheater De Krakeling illustratief. Deze heeft als kritiek op het vak CKV dat het verplicht is en je na afloop een verslag moet maken voor de leerkracht. 'Daar zit je tijdens de voorstelling steeds aan te denken en dan geniet je er niet

meer van.' Ze willen liever niet dat een leerkracht leest wat ze in het theater allemaal denken of voelen. 'Het is net als boeken lezen voor je boekenlijst', vinden ze. 'Lezen is mijn hobby, maar als het verplicht is met boeken die je niet aanspreken, doe ik het met tegenzin.' (Twaalfhoven 2007)

Zelf kiezen

De gemiddelde volwassen kunstbezoeker gaat op een vrije avond naar een voorstelling die hij of zij zelf uitkiest en praat hier na afloop vrijblijvend over na in het café. En een volwassene die een expositie bezoekt, kan zelf kiezen of hij de catalogus in de hand neemt of liever zijn fantasie de vrije loop laat. Niemand zal hem of haar na afloop vragen een tekening te maken, een opstel te schrijven of een lijst met vragen te beantwoorden. Al gaan kinderen ook met hun ouders naar het theater of museum, de meesten van hen maken voor het eerst kennis met kunst via school. En schoolkinderen gaan onder begeleiding van leerkrachten op pad, met het doel iets te leren van het kunstbezoek.

Misschien zijn kunstenaars beter in staat om aan te sluiten bij de kunstbeleving van kinderen dan leerkrachten. Sylvia Andringa, regisseur bij Het Laagland, zei in haar jeugdtheaterlezing tijdens Het Theaterfestival 2001: 'Ik wil als (jeugd)theatermaker graag vrije toegang tot mijn publiek, los van schoolsystemen en -regels. Ik vind dat mijn voorstellingen op zichzelf mogen en kunnen staan.' Scheepens beaamt dit: 'De aandacht voor educatie overschaduwde de invalshoek van de kunstenaars. Musea zouden moeten vertrekken vanuit de kunst en de ideeënwereld van kunstenaars en zo een link leggen naar het kinderpubliek.'

Dit besef lijkt ook door te dringen bij Cultuur en School. Het meeste geld voor cultuureducatie is in de afgelopen periode naar scholen gegaan, maar sinds kort is er ook extra geld beschikbaar voor culturele instellingen. Zij

kunnen subsidie aanvragen voor een vernieuwend educatief project voor het onderwijs. Het ministerie van OCW maakt hiervoor jaarlijks 1,2 miljoen euro vrij en de Mondriaan Stichting en het Fonds voor de Amateurkunst en Podiumkunsten verzorgen de uitvoering van de subsidieregeling. De behoefte hieraan lijkt groot, sinds september 2006 zijn er al zo'n honderd aanvragen binnengekomen. De aanvragers variëren van instellingen op het gebied van podiumkunst of erfgoed tot literatuur, architectuur of nieuwe media.

Zo diende de Brabantse muziekorganisatie BRAM een aanvraag in voor *PopSport*, een samenwerkingsproject met het voortgezet onderwijs dat jongerenbands de kans biedt om de vleugels uit te slaan. De bands krijgen een fictief budget om workshops in te kopen. Zo kunnen ze aan een eigen repertoire werken of podiumervaring opdoen, maar ze kunnen ook kiezen voor een workshop public relations om hun imago te versterken. De workshopleiders zijn ervaren deskundigen, die ook bekende artiesten begeleiden.

Een ander voorbeeld is het kindermuseum Villa Zebra, met een door kinderen en kunstenaars gemaakte tentoonstelling rond het boek *De kleine prins*. In dit verhaal van Antoine de Saint Exupéry maakt de kleine prins een reis door de ruimte en op elke planeet ontmoet hij een volwassene. Naar analogie van dit verhaal bespraken de kunstenaars met de kinderen wie voor hen de belangrijkste volwassenen zijn, variërend van hun ouders tot de buurvrouw of de dokter. Geïnspireerd door de ideeën, ontwierpen de kunstenaars een serie 'planeten rond volwassenen', die andere kinderen kunnen bezoeken in het museum. In deze projecten ligt het initiatief bij een kunstinstelling, maar het valt ook op dat de invalshoek van de leerlingen zelf centraal staat.

Anita Twaalfhovenis hoofdredacteur van *Boekman***Aansluiten bij kind**

Cultuur en School is halverwege de jaren negentig begonnen als samenwerkingsproject van de staatssecretarissen Adelmund en Van der Ploeg, die destijds respectievelijk onderwijs en cultuur in de portefeuille hadden. Sindsdien is er in de relatie tussen cultuur en school veel bereikt, maar men moet niet uit het oog verliezen dat deze relatie in de eerste plaats is aangegaan met het oog op het kinderpublik. En als men het jonge publiek écht wil bereiken, is het belangrijk om aan te sluiten bij de specifieke belevingswereld van dit publiek. Kinderen kijken anders naar kunst dan volwassenen. De educatie rond kunst zou in de eerste plaats moeten beginnen bij de gevoelens, gedachten, wensen of fantasieën die kunst bij hén losmaakt. En niet zozeer bij leerdoelen, die een variant op kindermaat zijn van de manier waarop volwassenen kunst beschouwen.

Het is van belang om onbevangen na te durven denken over de vraag wat het kinderpublik zélf eigenlijk graag zou willen bij een kunstbezoek. En daarbij vaker buiten de bestaande grenzen te treden van het lesrooster, de kerndoelen of de doorlopende leerlijn in het onderwijs. De vrees dat kinderen op hol slaan in het theater of museum als je het kunstbezoek niet helder structureert, is begrijpelijk. Maar die structuur kan ook vorm krijgen door creatief aan te sluiten bij de specifieke kunstbeleving van het kinderpublik zélf. Misschien willen ze liever zélf door een expositie dwalen dan luisteren naar het verhaal van een rondleider. Alleen aan elkaar vertellen wat zij van een voorstelling vinden. En wie weet houden zij hun kunstbelevingen wel het liefst voor zichzelf.

Onderzoek in opdracht van Unesco naar de effecten van kunsteducatie laat zien dat het beter is om niet aan kunsteducatie te doen als de kwaliteit onder de maat is. Onderzoekster Ann Bamford schrijft dat kinderen dan zelfs

een aversie tegen kunst kunnen krijgen. Mede om die reden wil Cultuur en School de kwaliteit van cultuureducatie in de komende periode veel aandacht geven. Zo gaan vertegenwoordigers van het onderwijs en de culturele instellingen gezamenlijk kwaliteitscriteria ontwikkelen voor cultuureducatie. Dit gesprek zou niet alleen tussen volwassenen onder elkaar moeten verlopen, ook het jonge publiek verdient op een of andere manier een plek in dit gesprek.

Theaters hebben soms een jongerenraad of jongerenambassadeurs en sommige musea experimenteren met een kinderdirecteur of een kindercurator. Ook zijn er kinderen die andere kinderen rondleiden door een Kinderbiënnale. Nu nog een 'commissie van wijze kinderen', die zich buigt over het ideale museum, theater- of concertbezoek dat een kwaliteitskeurmerk van het kinderpublik waard is. Het gaat er niet alleen om zo veel mogelijk kinderen over de drempel van de kunst en de kunstwereld te krijgen, het gaat er vooral om dat zij zich daar thuis voelen.

Literatuur

- Heesch, A. van (red.) (et al.) (2005) *Kind+Kunst, Magazijn van de verbeelding*. Arnhem: Stichting voor Kunst en Cultuur Gelderland.
Twaalfhoven, A. (2007) 'Doe wat je wilt!' In: *Trouw*, 14 maart.